

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

17 iunie 2010 *

În cauza C-413/08 P,

având ca obiect un recurs formulat în temeiul articolului 56 din Statutul Curții de Justiție, introdus la 18 septembrie 2008,

Lafarge SA, cu sediul în Paris (Franța), reprezentată de A. Winckler, F. Brunet, E. Paroche, H. Kanellopoulos și de C. Medina, avocats,

recurentă,

celelalte părți în proces fiind:

Comisia Europeană, reprezentată de domnii F. Castillo de la Torre și N. von Lingen, în calitate de agenți, cu domiciliul ales în Luxemburg,

pârâtă în primă instanță,

* Limba de procedură: franceza.

Consiliul Uniunii Europene,

intervenient în primă instanță,

CURTEA (Camera a doua),

compusă din domnul J. N. Cunha Rodrigues, președinte de cameră, doamna P. Lindh, domnii U. Lõhmus, A. Ó Caoimh și A. Arabadjiev (raportor), judecători,

avocat general: domnul J. Mazák,
grefier: doamna R. Șereș, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 22 octombrie 2009,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 11 februarie 2010,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Prin recursul formulat, Lafarge SA (denumită în continuare „Lafarge”) solicită anularea Hotărârii Tribunalului de Primă Instanță al Comunităților Europene din 8 iulie 2008, Lafarge/Comisia (T-54/03, denumită în continuare „hotărârea atacată”), prin care acesta a respins acțiunea având ca obiect anularea Deciziei 2005/471/CE a Comisiei din 27 noiembrie 2002 privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CE împotriva BPB PLC, Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG, Société Lafarge SA și Gyproc Benelux NV (cazul COMP/E-1/37.152 – Plăci din ipsos) (JO 2005, L 166, p. 8, denumită în continuare „decizia în litigiu”).

Cadrul juridic

- 2 Articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 al Consiliului din 6 februarie 1962, Primul regulament de punere în aplicare a articolelor [81] și [82] din tratat (JO 1962, 13, p. 204, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 3), prevede:

„Comisia poate, prin decizie, să aplice întreprinderilor și asociațiilor de întreprinderi amenzi al căror quantum poate fi cuprins între minimum 1 000 de unități de cont și maximum 10 000 000 de unități de cont, acest maximum putând fi majorat la 10 % din cifra de afaceri realizată în cursul exercițiului financiar precedent de fiecare dintre întreprinderile care au participat la încălcare, în cazul în care, cu intenție sau din neglijență:

(a) săvârșesc o încălcare a dispozițiilor articolului [81] alineatul (1) sau ale articolului [82] din tratat sau

[...]

La stabilirea cuantumului amenzii, trebuie luată în considerare, pe lângă gravitatea încălcării, durata acesteia.” [traducere neoficială]

- 3 Comunicarea Comisiei intitulată „Linii directoare privind metoda de stabilire a amenzilor aplicate în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și al articolului 65 alineatul (5) din Tratatul CECO” (JO 1998, C 9, p. 3, Ediție specială, 08/vol. 3, p. 69, denumită în continuare „Liniile directoare din 1998”) prevede în preambulul său:

„Principiile prezentate în prezentele linii directoare ar trebui să asigure transparența și imparțialitatea deciziilor Comisiei, atât pentru întreprinderi, cât și pentru Curtea de Justiție, menținând totodată marja discreționară acordată Comisiei, în temeiul legislației relevante, în stabilirea amenzilor în limita a 10 % din cifra de afaceri totală a întreprinderilor. [...]

Noua metodă de determinare a cuantumului unei amenzi va respecta următoarea formulă care pornește de la un quantum de bază care va fi majorat pentru a ține seama de circumstanțele agravante sau diminuat pentru a ține seama de circumstanțele atenuante.”

- 4 Potrivit punctului 1 din liniile directoare menționate, intitulat „Cuantumul de bază”:

„Cuantumul de bază se determină în funcție de gravitatea și durata încălcării, acestea fiind singurele criterii menționate la articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17.

A. Gravitatea

[...]

De asemenea, este necesar să se țină seama de capacitatea economică efectivă a autorilor încălcării de a cauza prejudicii semnificative altor operatori, în special consumatorilor, și să se fixeze amenda la un nivel care să îi asigure un efect suficient de descurajator.

În general, trebuie să se țină seama și de faptul că marile întreprinderi au în general cunoștințe și infrastructuri economice și juridice care le permit să recunoască mai ușor caracterul infrațional al comportamentului lor și să conștientizeze consecințele care decurg din acesta în temeiul dreptului concurenței.

[...]”

- 5 Conform punctului 2 din aceleași linii directoare, cuantumul de bază poate fi mărit în cazul în care există circumstanțe agravante, precum încălcări repetate de același tip din partea aceleiași/acelorași întreprinderi.

Situația de fapt

- 6 În hotărârea atacată, Tribunalul a rezumat situația de fapt după cum urmează:

„1 Reclamanta [...] este o întreprindere franceză activă la nivel mondial în sectorul materialelor de construcții. Aceasta deține 99,99 % din capitalul Lafarge Gypsum International SA (denumită în continuare «Lafarge Plâtres»), care produce și comercializează diferite produse fabricate din ipsos, printre care plăci din ipsos.

2 Patru producători principali sunt activi în Europa în domeniul plăcilor din ipsos: BPB plc [(denumită în continuare «BPB»)], Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG (denumită în continuare «Knauf»), Gyproc Benelux NV (denumită în continuare «Gyproc») și Lafarge Plâtres.

3 La 25 noiembrie 1998, ca urmare a informațiilor despre care avea cunoștință, Comisia a procedat la verificări inopinate la opt întreprinderi active în domeniul plăcilor din ipsos, între care se numărau Lafarge Plâtres din l'Isle-sur-la-Sorgue (Franța) și Lafarge din Paris (Franța). La 1 iulie 1999, Comisia a continuat investigațiile la alte două întreprinderi.

4 În continuare, Comisia a adresat solicitări de informații diferitelor întreprinderi în cauză, în temeiul articolului 11 din Regulamentul nr. 17 [...], printre care, la 21 septembrie 2009, societății Lafarge. Aceasta din urmă a răspuns la solicitare la 29 octombrie 1999.

5 La 18 aprilie 2001, Comisia a declanșat procedura administrativă și a adoptat o comunicare privind obiecțiunile împotriva întreprinderilor BPB, Knauf, Lafarge, Etex SA și Gyproc. [...]

[...]

8 La 27 noiembrie 2002, Comisia a adoptat decizia [în litigiu].

9 Dispozitivul deciziei [în litigiu] prevede:

«Articolul 1

BPB [...], Grupul Knauf, [...] Lafarge [...] și Gyproc [...] au încălcat articolul 81 alineatul (1) [CE] întrucât au participat la o serie de înțelegeri și de practici concertate în domeniul plăcilor din ipsos.

Încălcarea a avut durată următoare:

(a) BPB [...]: de la 31 martie 1992, cel mai târziu, până la 25 noiembrie 1998;

(b) [Grupul] Knauf: de la 31 martie 1992, cel mai târziu, până la 25 noiembrie 1998;

(c) [...] Lafarge [...]: de la 31 august 1992, cel mai târziu, până la 25 noiembrie 1998;

(d) Gyproc [...]: de la 6 august 1996, cel mai târziu, până la 25 noiembrie 1998.

[...]

Articolul 3

Pentru încălcarea prevăzută la articolul 1, în cazul următoarelor întreprinderi se aplică următoarele amenzi:

(a) BPB [...]: 138,6 milioane de euro;

(b) [...] Knauf [...]: 85,8 milioane de euro;

(c) [...] Lafarge [...]: 249,6 milioane de euro;

(d) Gyproc [...]: 4,32 milioane de euro.

[...]»

- 10 În decizia [în litigiu], Comisia consideră că întreprinderile în cauză au participat la o încălcare unică și continuă, care s-a manifestat prin următoarele comportamente, ce reprezintă acorduri sau practici concertate:
- reprezentanții BPB și Knauf s-au întâlnit la Londra (Regatul Unit) în 1992 și au exprimat intenția comună de stabilizare a piețelor plăcilor din ipsos din Germania, Regatul Unit, Franța și Benelux;

 - reprezentanții BPB și Knauf au pus în practică, începând cu 1992, sisteme de schimb de informații privitoare la volumele lor de vânzări de pe piețele germană, a Regatului Unit, franceză și din Benelux; la acestea au aderat Lafarge și, ulterior, Gyproc;

 - cu diferite ocazii, reprezentanții BPB, Knauf și Lafarge s-au informat reciproc în avans în legătură cu majorările de prețuri de pe piața Regatului Unit;

 - întrucât se confruntau cu evoluții specifice ale pieței germane, reprezentanții BPB, ai Knauf, ai Lafarge și ai Gyproc s-au întâlnit la Versailles (Franța) în 1996, la Bruxelles (Belgia) în 1997 și la Haga (Țările de Jos) în 1998, în vederea împărțirii sau, cel puțin, a stabilizării pieței germane;

 - reprezentanții BPB, ai Knauf, ai Lafarge și ai Gyproc s-au informat reciproc cu diferite ocazii și și-au concertat acțiunea cu privire la aplicarea unor majorări de prețuri pe piața germană în perioada 1996-1998.

- 11 În scopul calculării cuantumului amenzii, Comisia a aplicat metodologia prezentată în Liniile directe [din 1998].

- 12 Pentru stabilirea cuantumului de plecare al amenzilor, determinat în funcție de gravitatea încălcării, Comisia a considerat mai întâi că întreprinderile în cauză săvârșiseră o încălcare foarte gravă prin chiar natura acesteia, practicile în cauză având drept scop să pună capăt războiului prețurilor și să stabilizeze piața prin schimbul de informații confidențiale. În plus, Comisia a considerat că practicile în cauză avuseseră un impact asupra pieței, deoarece întreprinderile în cauză acopereau cvasitotalitatea ofertei de plăci din ipsos, iar diferitele manifestări ale înțelegerii fuseseră puse în practică pe o piață care, mai mult, era foarte concentrată și oligopolistică. În ceea ce privește întinderea pieței geografice relevante, Comisia a considerat că înțelegerea acoperise cele patru piețe principale din cadrul Comunității Europene, respectiv Germania, Regatul Unit, Franța și Benelux.

- 13 Considerând apoi că exista o diferență considerabilă între întreprinderile în cauză, Comisia a aplicat un tratament diferențiat, întemeindu-se în acest scop pe cifra de afaceri obținută, în cursul ultimului an complet al încălcării, din vânzarea produsului în cauză pe piețele relevante. Pe baza acestor cifre de afaceri, cuantumul de plecare al amenzilor a fost stabilit la 80 de milioane de euro pentru BPB, la 52 de milioane de euro pentru Knauf și pentru Lafarge și la 8 milioane de euro pentru Gyproc.

- 14 Pentru a imprima amenzii un efect descurajator suficient, date fiind dimensiunile și resursele globale ale întreprinderilor, cuantumul de plecare al amenzii aplicate în cazul Lafarge a fost majorat cu 100 %, ajungând la 104 milioane de euro.

- 15 Pentru a ține seama de durata încălcării, cuantumul de plecare a fost majorat ulterior cu 65 % pentru BPB și Knauf, cu 60 % pentru Lafarge și cu 20 % pentru Gyproc, încălcarea fiind calificată de Comisie drept încălcare de lungă durată pentru Knauf, Lafarge și BPB și drept încălcare de durată medie pentru Gyproc.

- 16 În ceea ce privește circumstanțele agravante, cuantumul de bază al amenzilor aplicate BPB și Lafarge a fost majorat cu 50 % pentru încălcări repetate.

- 17 Ulterior, Comisia a diminuat cu 25 % amenda aplicată Gyproc, în temeiul unor circumstanțe atenuante constând în faptul că această societate a reprezentat un element destabilizator ce a contribuit la limitarea efectelor înțelegerii pe piața germană și în faptul că a lipsit de pe piața Regatului Unit.

- 18 În cele din urmă, Comisia a procedat la o reducere a cuantumului amenzilor, cu 30 % pentru BPB și cu 40 % pentru Gyproc, în aplicarea secțiunii D alineatul (2) din Comunicarea Comisiei privind neaplicarea de amenzi sau reducerea cuantumului acestora în cauzele având ca obiect înțelegeri (JO 1996, C 207, p. 4, denumită în continuare «Comunicarea privind cooperarea»). În consecință, cuantumul final al amenzilor aplicate a fost de 138,6 milioane de euro în cazul BPB, de 85,8 milioane de euro în cazul Knauf, de 249,6 milioane de euro în cazul Lafarge și de 4,32 milioane de euro în cazul Gyproc.”

Hotărârea atacată

- 7 Prin cererea depusă la grefa Tribunalului la 14 februarie 2003, Lafarge a introdus o acțiune în anulare împotriva deciziei în litigiu. În subsidiar, aceasta a solicitat Tribunalului reducerea amenzii care i-a fost aplicată.

- 8 Prin hotărârea atacată, Tribunalul a respins această acțiune în totalitate.

Concluziile părților

- 9 Prin recursul formulat, Lafarge solicită Curții:
 - anularea hotărârii atacate;

 - admiterea concluziilor pe care le-a formulat în primă instanță în principal și anularea deciziei în litigiu în măsura în care prin aceasta i se aplică o amendă;

 - în subsidiar, anularea în parte a hotărârii atacate;

— admiterea concluziilor pe care le-a formulat în primă instanță în subsidiar și reducerea cuantumului amenzii care i-a fost aplicată prin decizia în litigiu și

— obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

¹⁰ Comisia solicită Curții:

— respingerea recursului și

— obligarea recurenteii la plata cheltuielilor de judecată.

Cu privire la recurs

¹¹ În susținerea cererii sale, Lafarge invocă șase motive, dintre care primul, prezentat cu titlu principal, vizează anularea în întregime a hotărârii atacate, iar celelalte cinci, prezentate în subsidiar, vizează anularea în parte a acestei hotărâri.

Cu privire la primul motiv, întemeiat pe denaturarea elementelor de probă

Argumentele părților

- 12 Lafarge critică Tribunalul pentru faptul că a denaturat elementele de probă, întrucât s-a referit în mod sistematic la un „context general” pentru stabilirea fiecăruia dintre comportamentele considerate ilicite. În special, o asemenea denaturare ar rezulta din formularea hotărârii atacate în ceea ce privește împrejurările referitoare la sistemul de schimb de informații (punctele 270 și 271 din hotărârea atacată), la schimbul de informații specific Regatului Unit (punctul 303 din hotărârea atacată), la majorările de prețuri din Regatul Unit pentru perioada anterioară datei de 7 septembrie 1996 (punctul 324 din hotărârea atacată), la existența unui acord de stabilizare a pieței germane (punctele 398 și 402 din hotărârea atacată), precum și la majorările de prețuri din Germania din 1994 și din 1995 (punctele 426 și 430 din hotărârea atacată).
- 13 În general, Tribunalul s-ar fi întemeiat pe un context global, deși existența acestuia din urmă nu ar fi și nu ar putea fi stabilită decât pe baza altor comportamente ilicite, care, la rândul lor, nu ar fi calificate astfel de Tribunal decât în baza aceluiași „context global”. Raționamentul Tribunalului ar fi, așadar, circular.
- 14 Comisia consideră că Lafarge nu arată, în cea mai mare parte a cazurilor, elementele de probă care ar fi fost denaturate și nu demonstrează erorile de apreciere care ar fi condus Tribunalul la această denaturare. În orice caz, Tribunalul nu ar putea fi criticat nici pentru faptul că s-ar fi referit la un context general care nu a fost stabilit, nici pentru că s-ar fi întemeiat pe un raționament circular, având în vedere că acesta a efectuat o examinare detaliată a diferitelor elemente de probă.

Aprecierea Curții

- 15 Potrivit unei jurisprudențe constante, Curtea nu este competentă să se pronunțe asupra situației de fapt și nici, cu anumite excepții, să examineze probele pe care Tribunalul le-a reținut în susținerea acesteia. În condițiile în care aceste probe au fost obținute în mod legal și au fost respectate principiile generale de drept și normele de procedură aplicabile în materia sarcinii probei și a administrării probelor, numai Tribunalul are competența de a aprecia valoarea care trebuie să fie atribuită elementelor care i-au fost prezentate (a se vedea Hotărârea din 8 mai 2003, T. Port/Comisia, C-122/01 P, Rec., p. I-4261, punctul 27, și Hotărârea din 25 octombrie 2007, Komninou și alții/Comisia, C-167/06 P, punctul 40). Această apreciere nu constituie, prin urmare, cu excepția cazului denaturării acestor elemente, o problemă de drept supusă ca atare controlului Curții (a se vedea în special Hotărârea din 28 mai 1998, New Holland Ford/Comisia, C-8/95 P, Rec., p. I-3175, punctul 26).
- 16 Atunci când invocă o denaturare a elementelor de probă de către Tribunal, reclamantul trebuie, în temeiul articolului 225 CE, al articolului 51 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție și al articolului 112 alineatul (1) primul paragraf litera (c) din Regulamentul de procedură al Curții, să indice în mod precis elementele care ar fi fost denaturate de acesta și să demonstreze erorile de analiză care, în opinia sa, ar fi condus Tribunalul la această denaturare (a se vedea în acest sens Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, Rec., p. I-123, punctul 50).
- 17 O asemenea denaturare are loc atunci când, fără a recurge la noi elemente de probă, aprecierea elementelor de probă existente apare ca fiind vădit greșită (a se vedea Hotărârea din 18 ianuarie 2007, PKK și KNK/Consiliul, C-229/05 P, Rep., p. I-439, punctul 37).

- 18 Singurul element de probă precis cu privire la care Lafarge invocă denaturarea este o notă internă din luna octombrie 1994, descoperită în sediile BPB. Potrivit societății Lafarge, nimic din această notă nu permite să se concluzioneze că au avut loc contacte între concurenți.
- 19 În această privință, la punctul 430 din hotărârea atacată, Tribunalul a respins afirmația Lafarge potrivit căreia BPB ar fi avut cunoștință de majorarea de prețuri efectuată de Knauf, anunțată în nota în discuție, prin intermediul unor clienți. Tribunalul a arătat că „autorul acestei note, după ce a făcut mai întâi un rezumat al situației de pe piață, explică faptul că directorul de vânzări al Gyproc și-a exprimat nemulțumirea că întreprinderea sa pierduse din cota de piață și că trebuia să o recâștige. În plus, în notă se prevedea înghețarea prețurilor la nivelul menționat în aceasta și că o majorare a prețurilor ar avea loc de la 1 februarie 1995. Această din urmă observație este deosebit de revelatoare. Astfel, dacă trimiterea anunțurilor privind majorările de prețuri de către Knauf a fost unilaterală și dacă alți producători nu au făcut decât să urmeze această majorare a prețurilor, BPB nu ar fi putut ști, în luna octombrie 1994, că era prevăzută o majorare a prețurilor pentru 1 februarie 1995, dat fiind că această majorare a prețurilor nu a fost anunțată de Knauf decât în noiembrie 1994”. În continuare, Tribunalul a luat în considerare alte elemente precise, și anume, în primul rând, faptul că se arătase de către Knauf, în răspunsul la solicitarea de informații a Comisiei, că de mai mult timp fusese stabilită o practică ce consta în trimiterea anunțurilor de majorare a prețurilor cu listele de prețuri în mod direct atât către concurenți, cât și către clienți, în al doilea rând, faptul că, în cursul verificării efectuate la sediile BPB și Lafarge, Comisia descoperise numeroase copii ale anunțurilor concurenților de majorare a prețurilor și, în al treilea rând, că o majorare a prețurilor avusese loc în mod efectiv la 1 februarie 1995.
- 20 Din hotărârea atacată rezultă astfel că Tribunalul nu a examinat nota internă în cauză în mod izolat, ci împreună cu alte elemente precise din dosar. Prin urmare, critica referitoare la această notă nu ar putea fi admisă.

- 21 În rest, se impune constatarea că recurenta nu a arătat în mod precis celelalte elemente de probă care au fost denaturate de Tribunal. Astfel, recurenta se limitează să indice pasajele din hotărârea atacată în care Tribunalul s-a referit la un „context general”, și anume punctele 271, 303, 324, 398, 402, 426 și 430, fără să identifice elementele de probă concrete cu privire la care Tribunalul ar fi făcut o apreciere vădit eronată.
- 22 În împrejurări precum cele din prezenta cauză, existența unei denaturări a elementelor de probă trebuie examinată în lumina faptului că, întrucât interzicerea participării la practici și la acorduri anticoncurențiale, precum și sancțiunile pe care autorii încălcării le pot suporta sunt bine cunoscute, este uzual ca activitățile în legătură cu aceste practici și aceste acorduri să aibă loc în mod clandestin, ca reuniunile să fie ținute în secret, cel mai adesea într-o țară terță, și ca documentația afetentă acestora să fie redusă la minimum. Chiar în cazul în care Comisia descoperă elemente ce atestă în mod explicit un contact nelegal între operatori, cum ar fi procesele-verbale ale reuniunilor, de regulă acestea nu vor fi decât fragmentare și dispersate, astfel încât adesea este necesar ca anumite detalii să fie reconstituite prin deducții. În majoritatea cazurilor, existența unei practici sau a unui acord anticoncurențial trebuie dedusă dintr-un anumit număr de coincidențe și indicii care, luate în ansamblu, pot constitui, în absența unei alte explicații coerente, dovada unei încălcări a normelor de concurență (a se vedea în acest sens Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, citată anterior, punctele 55-57).
- 23 Deși invocă o denaturare a elementelor de probă, recurenta urmărește în realitate să obțină o nouă apreciere a acestora, ceea ce care nu este de competența Curții.
- 24 Prin urmare, trebuie să se respingă primul motiv ca fiind în parte inadmisibil și în parte neîntemeiat.

- 25 În aceste împrejurări, trebuie să se examineze motivele invocate de recurentă în subsidiar.

Cu privire la al doilea motiv, întemeiat pe o încălcare a normelor în materie de sarcină a probei, a principiului prezumției de nevinovăție și a principiului in dubio pro reo

Argumentele părților

- 26 Recurenta reproșează Tribunalului că a încălcat normele în materia sarcinii probei, principiul prezumției de nevinovăție și principiul *in dubio pro reo* atunci când a concluzionat că Comisia stabilise corespunzător cerințelor legale că participarea Lafarge la încălcare începuse la 31 august 1992. În această privință, recurenta amintește că, potrivit unei jurisprudențe constante, Curtea ar trebui să se asigure că au fost respectate principiile generale ale dreptului comunitar și normele de procedură aplicabile în materia sarcinii probei și a administrării probelor. Pe de altă parte, sarcina probei privind o încălcare și durata acesteia revine Comisiei.
- 27 În speță, la punctele 507, 508 și 510 din hotărârea atacată, Tribunalul ar fi considerat că Comisia a stabilit corespunzător cerințelor legale participarea la încălcare a societății Lafarge de la 31 august 1992, din moment ce Lafarge nu a arătat nici data exactă de începere a acestei participări, nici împrejurările care au determinat-o să se angajeze într-un schimb de informații anticoncurențial. În acest fel, Tribunalul ar fi răsturnat sarcina probei. Or, o asemenea răsturnare a sarcinii probei ar constitui de asemenea o încălcare a prezumției de nevinovăție și a principiului *in dubio pro reo*.

28 Comisia contestă afirmațiile Lafarge și arată că Tribunalul a considerat doar că elementele de probă menționate la punctele 503, 507 și 512 din hotărârea atacată constituie indicii suficiente pentru a proba participarea Lafarge la încălcarea începând cu mijlocul anului 1992, dar că Lafarge ar fi putut să aducă probe în sens contrar, ceea ce aceasta nu ar fi făcut.

Aprecierea Curții

29 Din jurisprudența Curții rezultă că revine părții sau autorității care invocă o încălcare a normelor privind concurența sarcina de a demonstra existența acesteia și că întreprinderea sau asociația de întreprinderi care invocă un mijloc de apărare împotriva constatării unei încălcări a acestor norme are obligația de a demonstra că sunt îndeplinite condițiile de aplicare a normei pe care se întemeiază acest mijloc de apărare, astfel încât autoritatea va trebui, așadar, să recurgă la alte elemente de probă (a se vedea în acest sens Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, citată anterior, punctul 78).

30 Deși potrivit acestor principii sarcina probei revine fie Comisiei, fie întreprinderii sau asociației în cauză, elementele de fapt pe care o parte le invocă pot fi de natură să oblige cealaltă parte să furnizeze o explicație sau o justificare, în lipsa căreia se poate concluziona că au fost respectate normele în materie de sarcină a probei (a se vedea Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, citată anterior, punctul 79).

31 Reiese de la punctul 515 din hotărârea atacată că Tribunalul a considerat că Comisia a stabilit corespunzător cerințelor legale că BPB informase Lafarge cel mai târziu la sfârșitul lunii august 1992 cu privire la acordul existent între BPB și Knauf referitor la schimbul de informații și că Lafarge, cu această ocazie, aderase la acest acord. Pentru a ajunge la această concluzie, Tribunalul s-a întemeiat, pe de o parte, pe o serie de

declarații ale BPB (punctul 503 și următoarele din hotărârea atacată) și, pe de altă parte, pe faptul că cota de piață deținută de Lafarge pe principalele piețe europene era descrisă în valoare absolută și în procente în tabelele BPB începând cu 1991 (punctul 512 din hotărârea atacată).

- 32 Prin urmare, trebuie să se considere că, prin faptul că a arătat, la punctul 508 din hotărârea atacată, că reclamanta se limita să remarce lipsa de precizie a declarațiilor BPB, fără să arate nici data exactă, nici împrejurările care au determinat-o să se angajeze într-un asemenea schimb de date, Tribunalul a considerat, în temeiul jurisprudenței Curții menționate la punctele 29 și 30 din prezenta hotărâre, că elementele de probă prezentate de Comisie erau de natură să oblige cealaltă parte să ofere o explicație sau o justificare, în lipsa căreia se poate concluziona că această instituție a îndeplinit obligațiile care îi revin în ceea ce privește sarcina probei. Tribunalul s-a limitat, așadar, să indice că recurenta nu a adus probe în susținerea afirmației potrivit căreia adeziunea acesteia la acordul de schimb de date era în mod necesar ulterioară lunii iunie 1993 și, probabil, chiar începutului anului 1994.
- 33 Rezultă că Tribunalul nu a încălcat normele în materia sarcinii probei.
- 34 În măsura în care criticile întemeiate pe o încălcare a prezumției de nevinovăție și a principiului *in dubio pro reo* se bazează pe o pretinsă răsturnare a sarcinii probei, acestea trebuie de asemenea să fie respinse.
- 35 Prin urmare, al doilea motiv este neîntemeiat.

Cu privire la al treilea motiv, întemeiat pe nemotivare și pe încălcarea principiului egalității de tratament

Argumentele părților

- ³⁶ Lafarge reproșează Tribunalului că nu a răspuns la argumentul acesteia întemeiat pe inegalitatea de tratament dintre aceasta și Gyproc, astfel cum este formulat la punctele 374 și 375 din cererea sa introductivă în primă instanță, și că nu și-a îndeplinit astfel obligația de motivare care îi revine. La punctele 500-518 din hotărârea atacată, Tribunalul ar fi considerat că, în ceea ce privește Lafarge, elementele de probă reținute de Comisie, și anume menționarea cotelor de piață deținute de Lafarge în tabelele domnului [D] și declarațiile BPB, demonstrează corespunzător cerințelor legale participarea Lafarge, de la 31 august 1992, la o încălcare unică, complexă și continuă, în timp ce, în ceea ce privește Gyproc, Comisia ar fi considerat că aceste două elemente nu constituiau elemente de probă suficiente. În memoriul în replică, Lafarge adaugă faptul că ar fi invocat încălcarea principiului egalității de tratament și la punctele 124, 511 și 512 din cererea sa introductivă în primă instanță, fără ca Tribunalul să fi răspuns la aceasta.
- ³⁷ Potrivit Comisiei, al treilea motiv este inadmisibil, recurenta neputând să invoce, în recurs, un motiv pe care nu l-a formulat în fața Tribunalului. Pe de altă parte, cu privire la încălcarea principiului egalității de tratament, Comisia arată că Lafarge nu ar putea pretinde că se află în aceeași situație cu Gyproc, din moment ce aceasta din urmă nu ar fi participat în mod direct la schimbul de informații decât în 1996 și nu ar fi participat deloc la un asemenea schimb în ceea ce privește piața din Regatul Unit, nefiind activă pe această piață. Comisia arată de asemenea că elementele suplimentare pe care Lafarge le-a invocat în memoriul în replică constituie un motiv nou, inadmisibil în etapa replicii.

Aprecierea Curții

- 38 Cu privire la nemotivarea reproșată Tribunalului, în sensul că nu ar răspuns, în hotărârea atacată, la argumentul recurentei, formulat la punctele 374 și 375 din cererea sa introductivă în primă instanță, referitor la o inegalitate de tratament între aceasta și Gyproc, trebuie să se constate că respectivele puncte sunt redactate după cum urmează:

„Întrucât participarea [Lafarge] nu a fost stabilită înainte de sfârșitul lui 1993 sau chiar începutul lui 1994, schimbul de date nu este prima «manifestare» pentru [Lafarge], deoarece schimbul privind volumele și contactele referitoare la prețuri invocate de Comisie care privesc în mod specific piața britanică ar fi început mai devreme.

În aceste condiții, este evident că niciuna dintre aceste două manifestări – presupunând că sunt stabilite – nu ar putea, ca atare, să constituie o adeziune a [Lafarge] la o încălcare unică, complexă și continuă acoperind cele patru piețe europene principale. De altfel, Comisia a considerat că participarea Gyproc la aceleași manifestări nu putea justifica stabilirea unei adeziuni la o încălcare unică, complexă și continuă.”

- 39 Este necesar să se sublinieze, pe de o parte, că nicio afirmație privind o încălcare a principiului egalității de tratament nu a fost formulată în mod explicit în pasajul citat mai sus. Pe de altă parte, chiar dacă se presupune că o asemenea afirmație poate fi dedusă din acest pasaj, aceasta nu are nici un caracter clar, nici un caracter precis și nu se întemeiază pe elemente de probă detaliate, menite să o susțină.

- 40 Principiul egalității de tratament se opune, în special, ca situații comparabile să fie tratate în mod diferit, cu excepția cazului în care un astfel de tratament este justificat în mod obiectiv (a se vedea în acest sens Hotărârea din 10 ianuarie 2006, IATA și ELFAA, C-344/04, Rec., p. I-403, punctul 95). Or, astfel cum arată în mod întemeiat Comisia, recurenta nici măcar nu a încercat să demonstreze că se afla într-o situație comparabilă cu cea a societății Gyproc, ceea ce ar fi fost cu atât mai necesar având în vedere că participarea acestor două întreprinderi la încălcarea în cauză este caracterizată prin diferențe de fapt importante. Sensul afirmației cuprinse în ultima frază a punctului 375 din cererea introductivă în primă instanță este, prin urmare, neclar.
- 41 Potrivit unei jurisprudențe constante, obligația Tribunalului de a-și motiva hotărârile nu poate fi interpretată în sensul că acesta este obligat să răspundă în detaliu la fiecare argument expus de reclamant, în special dacă argumentul respectiv nu are un caracter suficient de clar și de precis și nu se întemeiază pe elemente de probă detaliate (a se vedea Hotărârea din 6 martie 2001, Connolly/Comisia, C-274/99 P, Rec., p. I-1611, punctul 121, Hotărârea din 11 septembrie 2003, Belgia/Comisia, C-197/99 P, Rec., p. I-8461, punctul 81, și Hotărârea din 11 ianuarie 2007, Technische Glaswerke Ilmenau/Comisia, C-404/04 P, punctul 90).
- 42 În replică, recurenta critică Tribunalul pentru faptul că nu a răspuns la celelalte puncte din cererea sa introductivă în prima instanță, și anume punctele 124, 511 și 512 din aceasta. Trebuie totuși să se sublinieze că punctele menționate vizau diverse considerații din decizia în litigiu și se refereau la motive foarte diferite invocate în fața Tribunalului. Astfel cum a arătat în mod întemeiat Comisia în memoriul în duplică, Tribunalul a examinat, în special la punctele 559 și 637 din hotărârea atacată, afirmațiile recurente referitoare la principiul egalității de tratament. Or, în recursul său, recurenta nu a criticat aceste puncte din hotărârea atacată.
- 43 Din aceasta reiese că, prin afirmațiile suplimentare expuse în memoriul în replică, recurenta invocă în esență un motiv nou pe parcursul procesului. Or, din articolul 42 alineatul (2) și din articolul 118 din Regulamentul de procedură al Curții reiese că,

pe parcursul procesului, invocarea de motive noi este interzisă, cu excepția cazului în care acestea se bazează pe elemente de fapt și de drept care au apărut în cursul procedurii (a se vedea în special Ordonanța din 13 iunie 2006, Mancini/Comisia, C-172/05 P, punctul 20). Întrucât recurenta a invocat acest motiv numai în etapa replicii, iar acesta nu se întemeiază pe elemente care ar fi apărut după introducerea recursului, se impune respingerea acestuia ca tardiv.

- 44 Prin urmare, al treilea motiv trebuie respins ca fiind în parte inadmisibil și în parte neîntemeiat.

Cu privire la al patrulea motiv, întemeiat pe o încălcare a principiilor proporționalității și egalității de tratament

Argumentele părților

- 45 Lafarge consideră că hotărârea atacată încalcă principiile proporționalității și egalității de tratament în măsura în care confirmă quantumul de bază al amenzii stabilite de Comisie în privința sa, care ar fi disproporționat în raport cu quantumul de bază al amenzii stabilit pentru celelalte întreprinderi avute în vedere prin decizia în litigiu. Recurenta contestă afirmația Tribunalului din cuprinsul punctului 634 din hotărârea atacată, potrivit căreia quantumul amenzilor poate fi calculat independent de cifrele de afaceri ale întreprinderilor. Chiar dacă s-ar presupune că această afirmație este corectă, în decizia în litigiu, Comisia a ales să împartă întreprinderile în cauză pe categorii, în funcție de cota de piață a fiecăreia. Or, din Hotărârea Tribunalului din 29 aprilie 2004, Tokai Carbon și alții/Comisia (T-236/01, T-239/01, T-244/01-T-246/01,

T-251/01 și T-252/01, Rec., p. II-1181, punctele 223-232), ar rezulta că, începând cu momentul în care Comisia decide să stabilească categorii în temeiul unui criteriu precum cel al cotelor de piață, Comisia și Tribunalul sunt obligate să respecte un raport de proporționalitate între, pe de o parte, pragurile diferitelor categorii și, pe de altă parte, cota de piață a unei întreprinderi, precum și clasificarea acesteia într-o categorie sau alta.

⁴⁶ Or, cuantumul de bază al amenzii stabilite pentru Lafarge ar fi de 6,5 ori mai mare decât cel amenzii aplicate Gyproc, deși cota de piață deținută de prima societate (24 %), clasificată în a doua categorie, era de numai 3,4 ori mai mare decât cea deținută de a doua societate (7 %), clasificată în a treia categorie. Pe de altă parte, în timp ce cota de piață deținută de Lafarge în 1997 reprezenta mai puțin de 81 % din cea deținută de Knaufl, aceste două întreprinderi au fost clasificate în aceeași categorie, iar cuantumul de bază al amenzii a fost stabilit la 52 de milioane de euro.

⁴⁷ În memoriul în replică, Lafarge precizează că a invocat în fața Tribunalului un motiv în acest sens.

⁴⁸ Comisia consideră că prezentul motiv este inadmisibil, deoarece asemenea argumente nu ar fi fost invocate de recurentă în cadrul procedurii în primă instanță.

⁴⁹ În plus, argumentele Lafarge ar fi vădit neîntemeiate. Astfel, Curtea ar fi confirmat că membrii unei înțelegeri pot fi împărțiți în categorii, Comisia referindu-se în această privință la Hotărârea din 29 iunie 2006, SGL Carbon/Comisia (C-308/04 P, Rec., p. I-5977, punctele 52 și 53). Atunci când Comisia decide să regrupeze întreprinderile în cauză în funcție de cotele lor de piață, aceasta nu ar fi obligată să se asigure că cuantumul de bază al amenzii ce trebuie aplicată fiecărei întreprinderi este strict

proporțional cu cota sa de piață. Cotele de piață ale diferitelor întreprinderi fiind în general diferite, aceasta ar obliga Comisia să creeze atâtea categorii câte întreprinderi în cauză există, ceea ce ar lipsi de obiect împărțirea acestora în categorii.

- 50 Comisia susține de asemenea că a ales să împartă întreprinderile în trei categorii, în funcție de cotele lor pe piețele la care se referă înțelegerea în cursul ultimului an complet de participare la aceasta (și anume 1997). Astfel, BPB, ca rezultat al cotei sale de piață (42 %) și al poziției sale de cel mai mare producător, a fost clasificată într-o primă categorie. Knauf și Lafarge, cu cote de piață de 28 % și, respectiv, de 24 %, au fost clasificate într-o a doua categorie. În sfârșit, Gyproc, având o cotă de piață de 7 % și fiind un actor foarte mic, a fost clasificat într-o a treia categorie.

Aprecierea Curții

- 51 Este necesar să se sublinieze că recurenta s-a limitat să afirme în fața Tribunalului că, deși capacitatea sa economică pe piața germană și a Regatului Unit nu îi permitea să aducă atingere concurenței pe aceste piețe și că, pe durata încălcării, aceasta era un factor de concurență determinant, această circumstanță nu s-a reflectat în quantumul de bază al amenzii care i-a fost aplicată. În schimb, în cadrul prezentului motiv, Lafarge contestă posibilitatea Comisiei de a stabili categorii de întreprinderi în funcție de cotele lor de piață sau, în orice caz, metoda utilizată de Comisie în acest scop. Rezultă că recurenta formulează o critică în această privință pentru prima dată în fața Curții.
- 52 Or, a permite unei părți să invoce pentru prima dată în fața Curții un motiv și argumente pe care nu le-a susținut în fața Tribunalului ar însemna să i se permită sesizarea

Curții, a cărei competență în materie de recurs este limitată, cu un litigiu mai extins decât cel pe care l-a judecat Tribunalul. În cadrul unui recurs, competența Curții este, așadar, limitată la aprecierea soluției legale care a fost dată motivelor și argumentelor dezbătute în primă instanță (a se vedea Hotărârea din 30 martie 2000, VBA/VGB și alții, C-266/97 P, Rec., p. I-2135, punctul 79, precum și Hotărârea din 21 septembrie 2006, JCB Service/Comisia, C-167/04 P, Rec., p. I-8935, punctul 114). În această măsură, prezentul motiv este inadmisibil.

53 În măsura în care s-a întemeiat pe afirmația recurentei potrivit căreia Tribunalul a considerat, la punctul 634 din hotărârea atacată, că quantumul amenzilor poate fi calculat independent de cifrele de afaceri ale întreprinderilor, se impune constatarea că prezentul motiv se întemeiază pe o lectură eronată a hotărârii atacate.

54 Astfel, la punctul menționat, Tribunalul a amintit că, în Hotărârea din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P și C-213/02 P, Rec., p. I-5425, punctele 255 și 312), Curtea a hotărât că nu există o obligație a Comisiei să efectueze calculul amenzii plecând de la quantumuri bazate pe cifra de afaceri a întreprinderilor în cauză și nici să asigure că, în cazul în care amenzile sunt aplicate mai multor întreprinderi implicate în aceeași încălcare, quantumul final al amenzilor pentru întreprinderile în cauză la care s-a ajuns prin calculul Comisiei reflectă orice diferențiere între acestea în ceea ce privește cifra lor de afaceri globală sau cifra lor de afaceri pertinentă.

55 Prin urmare, trebuie să se respingă al patrulea motiv ca fiind în parte inadmisibil și în parte neîntemeiat.

Cu privire la al cincilea motiv, întemeiat pe erori de drept și pe o nemotivare privind majorarea amenzii în temeiul încălcărilor repetate

56 Prezentul motiv se împarte în două aspecte.

Cu privire la primul aspect, referitor la existența unui temei juridic pentru majorarea amenzii în temeiul încălcărilor repetate și la limitarea în timp a luării în considerare a acestora

— Argumentele părților

57 Lafarge reproșează Tribunalului că a încălcat, la punctele 724 și 725 din hotărârea atacată, principiul *nulla poena sine lege* în măsura în care ar fi considerat că Comisia dispunea de un temei juridic pentru majorarea amenzii ce trebuie aplicată recurenteii în temeiul încălcărilor repetate. Potrivit recurenteii, în cvasitotalitatea sistemelor de drept ale statelor membre, instanțele pot agrava o pedeapsă în temeiul recidivei numai în cazurile și în condițiile strict prevăzute de lege. Or, Regulamentul nr. 17 nu ar abilita Comisia să majoreze amenzile pentru încălcări repetate.

58 Pe de altă parte, Tribunalul ar fi încălcat, la punctul 725 din hotărârea atacată, principiul general al securității juridice, în măsura în care ar fi considerat că existența

unei încălcări repetate putea fi constatată de Comisie fără o limitare în timp. Astfel, potrivit unui principiu general comun sistemelor de drept ale statelor membre, legea ar stabili, pentru aplicarea recidivei, un termen maxim între data la care a fost comisă infracțiunea examinată și o eventuală condamnare anterioară. În această privință, Lafarge se referă la codul penal al mai multor state membre. Lafarge citează de asemenea Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 21 februarie 1984, Oztürk, seria A, nr. 73, și Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 25 august 1987, Lutz, seria A, nr. 123-A, din care ar rezulta că, în ceea ce privește natura și gradul de severitate al sancțiunilor în dreptul concurenței, aceste sancțiuni fac parte din „materia penală”, astfel cum este aceasta definită de această instanță.

⁵⁹ În plus, recurenta solicită Curții să examineze din nou conformitatea cu principiile generale mai sus menționate a Hotărârii din 8 februarie 2007, Groupe Danone/Comisia (C-3/06 P, Rep., p. I-1331).

⁶⁰ Comisia amintește tocmai faptul că argumente asemănătoare cu cele invocate în prezent de recurentă au fost respinse de Curte în acea hotărâre. Aceasta afirmă că, în cauza de față, nu este necesar să se determine dacă considerațiile enunțate de Tribunal sunt de așa natură încât ar face posibilă întotdeauna majorarea unei sancțiuni pentru încălcări repetate, deoarece Tribunalul a stabilit că filiala recurentei continuase timp de patru ani să participe în mod activ la înțelegere după ce i-a fost notificată Decizia Comisiei din 30 noiembrie 1994 privind o procedură în temeiul articolului [81] din Tratatul CE (Cazurile IV/33.126 și 33.322 – Ciment) (JO L 343, p. 1), în timp ce, în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Groupe Danone/Comisia, citată anterior, Curtea a considerat că un interval de mai puțin de zece ani între două încălcări dovedea o tendință de a nu deduce consecințele corespunzătoare dintr-o constatare a încălcării normelor de concurență.

— Aprecierea Curții

- 61 Cu privire la existența unui temei juridic pentru majorarea amenzii în temeiul încălcărilor repetate, trebuie să se sublinieze că o asemenea majorare corespunde imperativului de a reprima încălcările normelor de concurență de către aceeași întreprindere.
- 62 Articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 abilitează Comisia să aplice amenzi întreprinderilor și asocierilor de întreprinderi pentru încălcarea articolelor 81 CE și 82 CE. În temeiul acestei dispoziții, pentru stabilirea quantumului amenzii, trebuie luate în considerare durata și gravitatea încălcării în cauză.
- 63 În această privință, astfel cum a arătat Tribunalul la punctul 722 din hotărârea atacată, o eventuală încălcare repetată se numără printre elementele care trebuie luate în considerare cu ocazia analizei gravității încălcării în cauză (a se vedea Hotărârile citate anterior Aalborg Portland și alții/Comisia, punctul 91, și Groupe Danone/Comisia, punctul 26).
- 64 Rezultă că articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 constituie temeiul juridic pertinent pentru luarea în considerare a unor încălcări repetate cu ocazia calculului amenzii (a se vedea în acest sens Hotărârea Groupe Danone/Comisia, citată anterior, punctele 27-29).
- 65 Prin urmare, validând constatarea Comisiei privind existența unei încălcări repetate săvârșite de recurență și calificarea acesteia drept circumstanță agravantă, Tribunalul nu a încălcat principiul *nulla poena sine lege*.

- 66 Cu privire la termenul maxim în care o încălcare repetată poate fi luată în considerare, este necesar să se sublinieze de la bun început că nici Regulamentul nr. 17, nici Liniile directoare din 1998 nu prevăd un asemenea termen.
- 67 În această privință, Curtea a statuat, la punctul 37 din Hotărârea Groupe Danone/Comisia, citată anterior, că lipsa unui asemenea termen nu încalcă principiul securității juridice.
- 68 Lafarge solicită totuși Curții să reconsidere concluzia la care ajuns în acea hotărâre. Lafarge pare să deducă din aceasta că ar fi posibilă o majorare de către Comisie a amenzii în temeiul încălcării repetate fără o limitare în timp.
- 69 O asemenea deducție se întemeiază însă pe o interpretare eronată a hotărârii menționate. Astfel, Curtea a subliniat în acea hotărâre că, în fiecare caz, Comisia poate ține seama de indiciile care confirmă tendința unei întreprinderi de a încălca normele de concurență, inclusiv, de exemplu, de timpul care s-a scurs între încălcările respective (Hotărârea Groupe Danone/Comisia, citată anterior, punctul 39).
- 70 Pe de altă parte, principiul proporționalității impune ca timpul scurs între încălcarea în cauză și o încălcare anterioară a normelor de concurență să fie luat în considerare pentru aprecierea tendinței unei întreprinderi de a se sustrage de la aceste norme. În cadrul controlului jurisdicțional exercitat asupra actelor Comisiei în domeniul dreptului concurenței, Tribunalului și, dacă este cazul, Curții li se poate solicita, așadar, să verifice dacă Comisia a respectat principiul menționat atunci când a majorat, în temeiul încălcării repetate, amenda aplicată și, în special, dacă o asemenea majorare se impunea îndeosebi în raport cu timpul scurs între încălcarea în cauză și încălcarea anterioară a normelor de concurență.

- 71 În speță, Tribunalul a arătat, la punctul 727 din hotărârea atacată, că istoricul încălcărilor constatate împotriva recurentei dovedește tendința acesteia de a nu deduce consecințele corespunzătoare dintr-o constatare a unei încălcări a normelor de concurență efectuată în privința sa, având în vedere că recurenta a făcut deja obiectul unor măsuri anterioare ale Comisiei în cadrul Deciziei 94/815 și că filiala recurentei a continuat totuși să participe în mod activ la înțelegerea în cauză până în 1998, și anume timp de patru ani după ce această decizie i-a fost notificată.
- 72 Prin urmare, Tribunalul nu a comis nicio eroare de drept atunci când a considerat că principiul securității juridice nu este încălcat prin faptul că nu există un termen prestabilit pentru luarea în considerare a încălcării repetate.
- 73 Cu privire la critica întemeiată pe o pretinsă încălcare a unui principiu general comun statelor membre potrivit căruia nu se poate ține seama de o încălcare repetată dincolo de un termen maxim, această critică trebuie respinsă ca inoperantă în măsura în care, astfel cum rezultă de la punctul 70 din prezenta hotărâre, dreptul concurenței al Uniunii nu autorizează Comisia să țină seama de o încălcare repetată fără limitare în timp.
- 74 În plus, recurenta, referindu-se pe scurt la Hotărârile citate anterior Öztürk și Lutz, încearcă să demonstreze că sancțiunile aplicate de Comisie în cadrul dreptului concurenței fac parte din noțiunea „materie penală” în sensul articolului 6 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950.
- 75 Acest argument nu poate fi totuși admis. Astfel, chiar în ipoteza în care sancțiunile aplicate de Comisie în cadrul dreptului concurenței ar trebui să fie considerate că fac parte din „materie penală” în sensul articolului 6 din convenția menționată, recurenta nu demonstrează în ce fel ar fi încălcat Tribunalul dreptul acesteia la un proces echitabil, astfel cum este consacrat prin respectivul articol.

76 Primul aspect al celui de al cincilea motiv trebuie, aşadar, respins.

Cu privire la al doilea aspect, referitor la existenţa unei încălcări repetate fără ca prima constatare a încălcării să fi rămas definitivă

— Argumentele părţilor

77 Lafarge arată că Tribunalul a încălcat un principiu general comun sistemelor de drept ale statelor membre, precum şi principiile securităţii juridice şi legalităţii incriminării şi a pedepsei atunci când a considerat că Comisia putea să majoreze cuantumul amenzii în temeiul încălcării repetate, deşi decizia de constatare a încălcării anterioare pentru fapte asemănătoare nu rămăsese definitivă la data faptelor avute în vedere în decizia în litigiu.

78 Potrivit dreptului penal al statelor membre, o persoană este în general considerată în stare de recidivă numai în situaţia în care, după ce a fost condamnată definitiv pentru o primă infracţiune, aceasta comite o altă infracţiune. Unul dintre elementele esenţiale ale recidivei ar fi, aşadar, existenţa unei condamnări definitive, ceea ce presupune epuizarea căilor de atac, la momentul la care o nouă încălcare este săvârşită. În speţă, Comisia s-a întemeiat pe Decizia 94/815 pentru a considera că Lafarge săvârşise o încălcare repetată. Cu toate acestea, Lafarge a formulat o acţiune în anulare împotriva

acestei decizii, iar Tribunalul s-a pronunțat la 15 martie 2000 (Hotărârea Cimenteries CBR și alții/Comisia, T-25/95, T-26/95, T-30/95-T-32/95, T-34/95-T-39/95, T-42/95-T-46/95, T-48/95, T-50/95-T-65/95, T-68/95-T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 și T-104/95, Rec., p. II-491). Hotărârea menționată a rămas definitivă la două luni după notificarea acesteia către Lafarge, societatea nedeclarând recurs. Or, practicile avute în vedere în decizia în litigiu au încetat, potrivit Comisiei, în luna noiembrie 1998. Prin urmare, la acea dată, Lafarge nu ar fi făcut obiectul constatării unei încălcări rămase definitive, Decizia 94/815 nefiind definitivă în măsura în care Tribunalul nu statuase asupra acțiunii în anulare menționate.

- 79 Pe de altă parte, Lafarge susține că Tribunalul a comis de asemenea o eroare de drept și că, în plus, acesta nu și-a îndeplinit obligația de motivare atunci când a afirmat, la punctul 737 din hotărârea atacată, că dreptul Comisiei de a constata, într-o decizie, existența unei încălcări repetate chiar în lipsa caracterului definitiv al primei decizii de constatare a unei încălcări ar fi justificat prin curgerea din nou a termenelor de introducere a acțiunii în anulare împotriva celei de a doua decizii în cazul în care, după adoptarea acesteia, prima decizie este anulată. Astfel, nicio dispoziție de drept comunitar nu ar prevedea o asemenea curgere din nou a termenului. Lafarge consideră că această eroare ar trebui să determine anularea hotărârii atacate, deoarece ar fi contrar principiilor securității juridice și buneii administrări a justiției ca justițiabilul să suporte sarcina restabilirii legalității, în timp ce aceasta a fost încălcată printr-o definire incorectă a noțiunii de încălcare repetată.

- 80 Deși contestă temeinicia prezentului aspect, Comisia este totuși de acord cu opinia recurentei potrivit căreia nicio dispoziție de drept comunitar nu prevede o posibilitate de curgere din nou a termenului de introducere a acțiunii în anulare împotriva unei decizii a Comisiei. Aceasta propune Curții să efectueze o înlocuire a motivelor, anularea primei decizii care sancționează o încălcare a dreptului concurenței pe care se întemeiază constatarea unei încălcări repetate efectuată în cadrul unei a doua decizii care dă dreptul întreprinderii în cauză să solicite Comisiei reexaminarea celei de a doua decizii. Comisia face trimitere în această privință la articolul 233 CE.

— Aprecierea Curții

- 81 Tribunalul a hotărât, la punctul 734 din hotărârea atacată, că, pentru luarea în considerare de către Comisie a încălcării repetate, este suficient ca întreprinderea să fi fost considerată în prealabil vinovată de o încălcare de același tip, chiar dacă decizia în cauză este încă supusă unui control jurisdicțional. În această privință, acesta a amintit în mod întemeiat, la punctul 736 din hotărârea atacată, că deciziile Comisiei beneficiază de o prezumție de validitate atât timp cât acestea nu au fost anulate sau retrase (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 iunie 1994, Comisia/BASF și alții, C-137/92 P, Rec., p. I-2555, punctul 48).
- 82 La același punct din hotărârea atacată, Tribunalul a subliniat, din nou în mod întemeiat, că acțiunile în fața Curții nu au un efect suspensiv. Astfel, articolul 242 CE prevede în mod expres acest lucru.
- 83 Rezultă că, chiar dacă o decizie a Comisiei este încă supusă unui control jurisdicțional, aceasta continuă să își producă toate efectele, cu excepția cazului în care Tribunalul sau Curtea hotărăște altfel.
- 84 Prin urmare, teza recurentei potrivit căreia introducerea unei acțiuni în anulare împotriva unei decizii a Comisiei ar determina suspendarea aplicării acestei decizii pe parcursul procedurii jurisdicționale, cel puțin în ceea ce privește consecințele care decurg din aceasta pentru constatarea, într-o decizie ulterioară, a unei eventuale încălcări repetate, nu are niciun temei juridic, ci, dimpotrivă, contravine în special modului de redactare a articolului 242 CE.

- 85 În plus, în cazul în care teza susținută de recurentă ar trebui admisă, autorii încălcării ar fi încurajați să formuleze acțiuni cu caracter pur dilatoriu, numai în scopul de a evita, pe durata procedurilor în fața Tribunalului și a Curții, consecințele încălcărilor repetate.
- 86 Concluzia Tribunalului potrivit căreia, pentru luarea în considerare de către Comisie a încălcării repetate, este suficient ca întreprinderea să fi fost considerată în prealabil vinovată de o încălcare de același tip, chiar dacă decizia este încă supusă unui control jurisdicțional, este, așadar, întemeiată.
- 87 Această concluzie nu este pusă sub semnul întrebării în ipoteza în care decizia în temeiul căreia amenda privind o altă încălcare a fost majorată într-o decizie ulterioară este anulată de instanța Uniunii Europene după adoptarea acestei din urmă decizii.
- 88 Astfel, într-o asemenea ipoteză, Comisia ar fi obligată, în temeiul articolului 233 CE, să adopte măsurile pe care le implică executarea hotărârii Curții, modificând, dacă este cazul, decizia ulterioară în măsura în care cuprinde o majorare a amenzii în temeiul încălcării repetate.
- 89 Contrar celor susținute de recurentă, acest sistem este conform cu principiile generale ale bunei administrări a justiției și economiei procedurale, în măsura în care, pe de o parte, obligă instituția de la care provine actul în cauză să ia măsurile necesare pentru a se conforma hotărârii Curții chiar în lipsa unei cereri în acest sens din partea întreprinderii în cauză și, pe de altă parte, se opune unor acțiuni pur dilatorii.

- 90 Cu toate acestea, chiar dacă se presupune că Tribunalul a comis o eroare de drept, astfel cum susțin atât recurenta, cât și Comisia, atunci când a hotărât, la punctul 737 din hotărârea atacată, că, în ipoteza în care se anulează decizia în temeiul căreia amenda privind o altă încălcare a fost majorată pentru încălcări repetate într-o decizie ulterioară, după ce aceasta din urmă a rămas definitivă, ar fi vorba despre un fapt nou care determină curgerea din nou a termenului de introducere a acțiunii privind a doua decizie, o asemenea eroare nu poate conduce la anularea hotărârii menționate, din moment ce dispozitivul acesteia apare ca fiind temeinic pentru alte motive de drept (a se vedea în acest sens Hotărârea din 13 iulie 2000, Salzgitter/Comisia, C-210/98 P, Rec., p. I-5843, punctul 58 și jurisprudența citată).
- 91 Rezultă în special de la punctele 734-736 și 739 din hotărârea atacată că aceasta este situația în prezenta cauză. Astfel, Tribunalul s-a întemeiat nu numai pe considerațiile din cuprinsul punctelor 734 și 736 din hotărârea atacată și expuse la punctul 81 din prezenta hotărâre, dar a amintit de asemenea, la punctul 735 din hotărârea atacată, că aprecierea caracteristicilor specifice ale unei încălcări repetate depinde de o evaluare de către Comisie a circumstanțelor cauzei, în cadrul puterii sale de apreciere. În plus, Tribunalul, la punctul 739 din hotărârea atacată, a făcut distincție între prezenta cauză și cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Tribunalului din 11 martie 1999, Thyssen Stahl/Comisia (T-141/94, Rec., p. II-347), în care cea mai mare parte a încălcării a avut loc înainte de prima decizie, în timp ce, în speță, Lafarge a continuat să participe la înțelegerea în cauză timp de mai mult de patru ani după adoptarea Deciziei 94/815, cu privire la care s-a pronunțat Hotărârea Tribunalului Cimenteries CBR și alții/Comisia, citată anterior.
- 92 Cu privire la critica întemeiată pe o pretinsă încălcare a principiului general al securității juridice, trebuie să se arate că recurenta s-a limitat să invoce o asemenea încălcare fără a demonstra în ce fel ar fi fost încălcat acest principiu.
- 93 Este necesar să se sublinieze în această privință că Tribunalul a arătat, la punctul 720 din hotărârea atacată, că punctul 2 din Liniile directe din 1998, intitulat „Circumstanțe agravante”, stabilește o listă neexhaustivă a circumstanțelor ce pot conduce la o majorare a cuantumului de bază al amenzii, cum ar fi încălcările repetate. Se au în vedere în mod expres, conform punctului 2 menționat, „încălcări repetate

de același tip din partea aceleiași/acelorași întreprinderi”, fără să fie menționată o condiție privind caracterul „definitiv” al deciziei de constatare a încălcării. Or, potrivit unei jurisprudențe constante, Liniile directoare ale Comisiei garantează securitatea juridică a întreprinderilor în cauză, prevăzând metodologia pe care Comisia și-a impus-o în vederea stabilirii cuantumului amenzilor aplicate în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 (a se vedea Hotărârea din 22 mai 2008, Evonik Degussa/Comisia și Consiliul, C-266/06 P, punctul 53).

⁹⁴ Cu privire la critica întemeiată pe o pretinsă încălcare a principiului general al legalității incriminării și a pedepsei, este necesar să se amintească faptul că acest principiu impune ca legea să definească în mod clar infracțiunile și pedepsele pentru acestea (Hotărârea Evonik Degussa/Comisia și Consiliul, citată anterior, punctul 39). Potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, claritatea legii se apreciază nu numai prin prisma modului de redactare a dispoziției pertinente, ci și a precizărilor aduse prin jurisprudența constantă și publicată (a se vedea în acest sens Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea G. împotriva Franței din 27 septembrie 1995, seria A, nr. 325-B, § 25). Este necesar să se sublinieze că, în plus, faptul că o lege acordă o putere de apreciere nu contravine în sine cerinței de previzibilitate, cu condiția ca limitele și modalitățile de exercitare ale unei asemenea puteri să fie definite cu o claritate suficientă, având în vedere scopul legitim urmărit, pentru a oferi individului o protecție adecvată împotriva arbitrariului (a se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Margareta și Roger Andersson împotriva Suediei din 25 februarie 1992, seria A, nr. 226, § 75).

⁹⁵ Trebuie să se amintească în această privință că, deși articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 lasă Comisiei o marjă largă de apreciere, acesta limitează totuși exercitarea de către Comisie a acestei marje instituind criterii obiective pe care aceasta este obligată să le respecte. Astfel, pe de o parte, cuantumul amenzii care poate fi aplicată are un plafon exprimat în cifre și absolut, astfel încât cuantumul maxim al amenzii care poate fi aplicată unei anumite întreprinderi este determinabil dinainte. Pe de altă parte, exercitarea acestei puteri de apreciere este limitată de asemenea de regulile de conduită pe care Comisia și le-a impus în Comunicarea privind cooperarea și în Liniile directoare. În plus, practica administrativă cunoscută și accesibilă a Comisiei este supusă în întregime controlului instanței Uniunii, a cărei jurisprudență

constantă și publicată a permis precizarea noțiunilor nedeterminate pe care le putea cuprinde articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17. Un operator diligent poate, așadar, apelând, dacă este nevoie, la serviciile unui consilier juridic, să prevadă în mod suficient de precis metoda de calcul și nivelul amenzilor pe care le-ar putea primi pentru un comportament dat, iar faptul că acest operator nu poate să cunoască dinainte cu precizie nivelul amenzilor pe care Comisia le va aplica în fiecare caz nu poate să constituie o încălcare a principiului legalității pedepselor (a se vedea în acest sens Hotărârea Evonik Degussa/Comisia și Consiliul, citată anterior, punctele 50-55).

- 96 Având în vedere toate considerațiile de mai sus, este necesar să se respingă al doilea aspect al celui de al cincilea motiv.
- 97 Rezultă că al cincilea motiv trebuie respins în întregime.

Cu privire la al șaselea motiv, întemeiat pe o eroare de drept referitoare la o majorare a cuantumului de bază al amenzii în temeiul efectului descurajator

Argumentele părților

- 98 Recurenta susține că Tribunalul, la punctele 680-684 din hotărârea atacată, a încălcat articolul 81 CE și Regulamentul nr. 17 prin faptul că a considerat că Comisia putea

aprecia necesitatea de a aplica, în temeiul efectului descurajator, o majorare a cuantumului de plecare al amenzii, iar nu la terminarea calculării acesteia. Recurenta consideră că o majorare cu titlu de descurajare a cuantumului amenzii calculat în funcție de gravitatea și de durata încălcării, precum și de circumstanțele agravante sau atenuante ale speței nu ar putea fi admisă decât în cazul în care acest quantum apare insuficient de ridicat pentru a convinge întreținerea și totalitatea operatorilor economici de gravitatea încălcării și de necesitatea de a nu săvârși o nouă încălcare.

⁹⁹ Recurenta face de asemenea trimitere la Comunicarea Comisiei intitulată „Orientări privind calcularea amenzilor aplicate în temeiul articolului 23 alineatul (2) litera (a) din Regulamentul (CE) nr. 1/2003” (JO 2006, C 210, p. 2, Ediție specială, 08/vol. 4, p. 264, denumită în continuare „Orientările din 2006”), potrivit căreia necesitatea unei „creșteri specifice [a cuantumului amenzii] pentru a garanta caracterul disuasiv” al acesteia din urmă este evaluată ținând seama de quantumul final al amenzii, cu alte cuvinte, după stabilirea cuantumului de bază al amenzii și după ajustarea acestui quantum în funcție de circumstanțele agravante sau atenuante.

¹⁰⁰ Comisia arată că Orientările din 2006 nu sunt pertinente în speță, deoarece decizia în litigiu a fost adoptată în temeiul Liniilor directoare din 1998, care prevăd că dimensiunile și resursele globale ale întreprinderilor pot fi luate în considerare în evaluarea gravității încălcării (punctul 1.A), și aceasta înainte de luarea în considerare a duratei acesteia (punctul 1.B). Comisia ar avea posibilitatea să modifice politica sa de sancționare a încălcărilor dreptului comunitar al concurenței. Termenii Liniilor directoare din 1998 și ai Orientărilor din 2006 ar fi asemănători, în sensul că permit Comisiei să ia în considerare în calculul amenzii dimensiunile și resursele globale ale întreprinderilor. În plus, etapa în care dimensiunea întreprinderii este luată în considerare este lipsită de importanță, în măsura în care majorarea cu acest titlu este independentă de quantumul final al amenzii.

Aprecierea Curții

- 101 Astfel cum Tribunalul a constatat la punctul 657 din hotărârea atacată, majorarea cu 100 % a cuantumului de bază al amenzii stabilit în funcție de gravitatea încălcării se întemeiază pe necesitatea de a asigura amenzii un efect descurajator suficient având în vedere dimensiunile și resursele globale de care dispune Lafarge.
- 102 Cu privire la noțiunea de descurajare, este necesar să se amintească faptul că aceasta constituie unul dintre elementele care trebuie luate în considerare la calculul cuantumului amenzii. Potrivit unei jurisprudențe constante, amenzile aplicate pentru încălcarea articolului 81 CE, precum cele prevăzute la articolul 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, au drept obiect reprimarea actelor nelegale ale întreprinderilor în cauză, precum și descurajarea atât a întreprinderilor în discuție, cât și a altor operatori economici să încalce, în viitor, normele dreptului concurenței al Uniunii. Or, legătura dintre, pe de o parte, dimensiunile și resursele globale ale întreprinderilor și, pe de altă parte, necesitatea asigurării unui efect descurajator al amenzii nu poate fi contestată. Astfel, Comisia, atunci când calculează cuantumul amenzii, poate lua în considerare, printre altele, dimensiunea și puterea economică a întreprinderii în cauză (a se vedea în acest sens Hotărârea din 29 iunie 2006, Showa Denko/Comisia, C-289/04 P, Rec., p. I-5859, punctul 16 și jurisprudența citată).
- 103 Lafarge nu contestă luarea în considerare a dimensiunii sale și a resurselor sale globale, ca atare, în scopul asigurării unui efect descurajator suficient al amenzii, ci critică etapa în care această luare în considerare a avut loc.
- 104 Trebuie să se sublinieze în această privință că luarea în considerare a dimensiunii și a resurselor globale ale întreprinderii în cauză pentru a asigura un efect descurajator suficient al amenzii constă în impactul avut în vedere pentru întreprinderea menționată, sancțiunea trebuind să nu fie neglijabilă în raport cu, printre altele, capacitatea financiară a acesteia.

- 105 Curtea a hotărât astfel că Tribunalul putea în mod întemeiat să considere că o întreprindere, având în vedere cifra de afaceri globală „enormă” a acesteia în raport cu cea a altor membri ai unei înțelegeri, ar mobiliza mai ușor fondurile necesare pentru plata amenzii, ceea ce justifică, pentru un efect descurajator suficient al acesteia, aplicarea unui coeficient de multiplicare (a se vedea Hotărârea Showa Denko/Comisia, citată anterior, punctul 18).
- 106 În speță, întrucât calculul amenzii a fost efectuat prin aplicarea unor coeficienți de multiplicare, ordinea aplicării acestor coeficienți nu a avut efect asupra cuantumului final al amenzii, independent de etapa în care a intervenit coeficientul multiplicator în cauză.
- 107 În plus, trebuie să se constate că Lafarge nu a dovedit în niciun fel afirmația sa potrivit căreia cuantumul amenzii, în cazul în care ar fi fost stabilit fără a se ține seama de coeficientul multiplicator aferent efectului descurajator, ar fi fost suficient pentru asigurarea unui asemenea efect al amenzii.
- 108 În sfârșit, în ceea ce privește argumentul pe care recurenta îl deduce din Orientările din 2006, este necesar să se sublinieze, astfel cum susține în mod întemeiat Comisia, că acestea nu erau aplicabile situației de fapt din prezenta cauză.
- 109 În rest, trebuie să se arate că factorul de descurajare pe care calculul amenzii aplicate unei întreprinderi îl poate include este evaluat ținând seama de o multitudine de elemente, și nu numai de situația particulară a întreprinderii în cauză (a se vedea în acest sens Hotărârea Showa Denko/Comisia, citată anterior, punctul 23). Nu se poate exclude, așadar, că etapa calculului în care intervine luarea în considerare a unui factor de descurajare poate să se dovedească pertinentă în raport cu alte elemente luate în considerare pentru evaluarea respectivului factor decât dimensiunea și resursele globale ale întreprinderii în cauză. Cu toate acestea, recurenta nu a demonstrat că aceasta este situația în prezenta cauză.

- 110 Prin urmare, al șaselea motiv trebuie respins ca neîntemeiat.
- 111 Rezultă din considerațiile ce precedă că recursul trebuie respins în totalitate.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 112 Potrivit articolului 69 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, aplicabil procedurii de recurs în temeiul articolului 118 din același regulament, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. Întrucât Comisia a solicitat obligarea recurentei la plata cheltuielilor de judecată, iar recurenta a căzut în pretenții, se impune obligarea acesteia la plata cheltuielilor de judecată.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară și hotărăște:

1) Respinge recursul.

2) Obligă Lafarge SA la plata cheltuielilor de judecată.

Semnături